

**СЫДЫКБАЕВА М. М.,
ЖОЛДОШБЕКОВА А. Ж.**
Кыргызстан, Бишкек шаары.

**АВИАЦИЯ АДИСТИГИНДЕ БИЛИМ АЛЫП ЖАТЫШКАН СТУДЕНТТЕРДИН
ТИЛДИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН ТҮЗҮҮ - ОКУТУУ ПРОЦЕССИНИН
АЛГЫЛЫКТУУ БАГЫТЫ**

Аннотация: Авиация адистигинде билим алып жатышкан студенттердин тилдик компетенттүүлүгүн түптөөнүн, өстүрүүнүн зарылдыгы туурасында сөз болот. Бул багытта билим алып жатышкан студенттердин тилдик профессионалдык компетенциясын калыптандыруу өзүнө диагностикалык, аналитикалык, максаттуу, мазмундуу жана процессуалдык компоненттерди камтыган үлгүнүн жана профессионалдык тилдик компонентке ээ болуу этабынын негизинде ишке ашырылышы керек экендиги айтылат.

Түйүндүү сөздөр: кесиптик тилдик компетенция, психологиялык-педагогикалык түшүнүк, психологиялык, усулдук, лингвокоммуникациялык, профессионалдык-прикладдык учурлар.

**ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ,
ОБУЧАЮЩИХСЯ ПО АВИАЦИОННЫМ СПЕЦИАЛЬНОСТЯМ -
ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА**

Аннотация: Необходимо говорить о необходимости установления и развития языковой компетенции студентов авиационного профиля. Утверждается, что в основе процесса формирования профессиональной языковой компетенции студента, обучающегося по данному направлению, должна лежать модель, включающая диагностический, аналитический, целевой, содержательно-методический компоненты и этап овладения профессиональным языковым компонентом.

Ключевые слова: профессиональная языковая компетенция, психолого-педагогические концепции, психологические, методологические, лингвокоммуникационные, профессионально-прикладные аспекты.

**THE FORMATION OF THE LANGUAGE COMPETENCE OF STUDENTS STUDYING
IN AVIATION SPECIALTIES IS A PRIORITY DIRECTION OF THE
EDUCATIONAL PROCESS**

Abstract: It is necessary to talk about the need to establish and develop the language competence of aviation students. It is argued that the process of forming the professional language competence of a student studying in this area should be based on a model that includes diagnostic, analytical, target, content-methodological components and the stage of mastering the professional language component.

Key words: professional linguistic competence, psychological and pedagogical concepts, psychological, methodological, linguistic communication, professionally applied aspects.

Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда студенттердин тилдик компетенциясын түзүүнүн лингводидактикалык негиздерин ишке ашыруу жана авиация адистигинде билим алып жатышкан студенттерди кесиптик тилдик компетенттүүлүккө даярдоодо боюнча бир топ иштер аткарылып келет. Авиация адистигинде билим алып жатышкан студенттердин тилдик компетенттүүлүгүн өстүрүүнүн зарылдыгы эмнеде? - деген суроо туулат. Биринчиден улуттук авиа компанияларда иштеген ар бир адис жергиликтүү элдин, түпкү улуттун тилин, башкача айтканда мамлекеттик тилди билиши жөндүү. Аэропортко киргенден баштап адам кайсы мамлекетке келгенин билет. Ошол мамлекеттин тилинде бардык көрнөк-жарнактар сабаттуу жазылып туруусу абзел. Анан ар бир аэропорттун кызматкери мамлекеттик тилде саламдашып, жагдайды мамлекеттик тилде түшүндүрөт. Экинчи планда дүйнөлүк тил катары кабыл алынган англис тилине которуп берүү, сүйлөө талап кылынат. Мына ушул өнүктөн алып караганда ар бир авиация адистигинде билим алып жаткан студент мамлекеттик тилди - кыргыз тилин, ошону менен катары англис тилин да жогорку деңгээлде билүүсү зарыл. Аталган эки нерсе эске алынып, бүгүн И.Абдраимов атындагы Кыргыз авиациялык институтунда кыргыз тилин жана англис тилин окутууга өзгөчө басым жасалууда.

Кесиптик тилдик компетенттүүлүктү түптөөнүн көйгөйлүү маселелерин коюу, педагогикалык процесстин жана инсан аралык мамилелердин гумандаштырылышына багытталган билим берүүнүн жаңы системасын түзүүнү божомолдогон эскилиги жеткен педагогикалык парадигманы алмаштырууга байланышкан жана компетенттүүлүк ыкмасына негизделген тил үйрөтүүгө болгон жаңы системаны тургузууга карата талаптарды шарттайт, ал эми эң башкы басым студенттин негизги психикалык чөйрөлөрүн, анын инсандык сапаттарын өнүктүрүүнү жана инсандыктын бүтүндүк менен гармониялуу өнүгүүсүн, интеллектуалдык потенциалынын жогорулоосун стимулдаштырууну божомолдогон кесиптик тилдик компетенцияларын түптөөгө карата аракеттер жасалууга тийиш. Авиация адистиктеринде билим алып жатышкан студенттерде кесиптик тилдик компетенттүүлүктү түптөө, студенттер тарабынан лингвистикалык жана кесиптик компетенцияларды ийгиликтүү өздөштүрүүнүн психологиялык-педагогикалык шарттарын, ошондой эле инсандыктын жана жекечеликтин маанилүү сапаттарын жана мүнөздөрүн өнүктүрүүнү кошо камтыган ушул процесстин үлгүсүн иштеп чыгууну талап кыла тургандыгында.

Негизги идеяны иш жүзүнө ашыруу үчүн жана бар болгон карама-каршылыктарды алып таштоо үчүн, төмөнкү милдеттерди чечүү зарыл:

1) болочок адистерде, анын ичинен авиация адистигинде билим алып жатышкан студенттерде кесиптик тилдик компетенттүүлүктү түптөө проблемасынын абалын ата мекендик жана чет элдик тажрыйбадан алып талдап чыгуу жана аны чечүүнүн негизги тенденцияларын табуу;

2) кесиптик тилдик компетенттүүлүктүн маңызын тактоо жана авиациялык профилдеги адистик үчүн кесиптик тилдик компетенциялардын курамын аныктоо;

3) келечек адистердеги (авиация адистигиндеги студенттер) кесиптик тилдик компетенттүүлүктүн түптөлүшүнүн факторлорун жана шарттарын табуу;

4) ЖОЖдун студенттеринде (авиация адистигиндеги студенттерде) кесиптик тилдик

компетенттүүлүктүн түптөлүү технологиясын иштеп чыгуу;

Кесиптик тилдик компетенттүүлүктү билим берүүнүн теориясына жана практикасына психологиялык-педагогикалык түшүнүк катары киргизүү окуу процессинин өнүгүп келе жаткан функциясынан кошумча багытталууну көрүүгө шарт түзөт – адамдын маданият аралык кесипкөй коммуникациясы тармагындагы жөндөмүнө, анын жүрүшүндө студенттердин инсандык жана кесиптик өсүшүн жүзөгө ашыруу, ал эми тилди билүүсү адистин ажыратылгыс квалификациялык мүнөздөмөсү катары кабыл алынат.

Кесиптик компетенттүүлүктүн маңызын табуу боюнча илимий изилдөө адабияттарынын маалыматтарын карап чыгуу менен, авиация адисинин кесиптик компетенттүү адис катары инсандык сапаттуу мүнөздөмөнү көргөзүп турат деп бүтүм чыгарса болот, ага илимий-теориялык билимдер тутуму, анын ичинде авиация адистиги тармагындагы атайын билимдер, кесиптик билгичтик, тажрыйба, компетенттүү авиация адисти болуу үчүн туруктуу керектөөнүн бардыгы, өз профилинин профессионалдык компетенттүүлүгүнө болгон кызыкчылыктын болушу кирет.

Тилдик компетенттүүлүк жалпы түрдө билим берүүнүн интегративдүү жекелигин көргөзөт десек болот, ал айлана- чөйрөдөгүлөрдүн баалуулукту түшүнүүсүн, аракетке нускама катары чыгып жаткан конкреттүү лингвистикалык билимди, өзүн-өзү аныктоого жана башка лингвосоциумдардын өкүлдөрү менен өз ара аракеттенүүнүн субъективдүү жөндөмдүүлүгүн, тапшырманы тилди үйрөнүү менен приваттуу жана профессионалдык мүнөздө чече билүүнү бириктирип турат.

Авиация адистигиндеги студенттердин тилдик компетенттүүлүгүн дагы кененирээк мүнөздөп түшүнүү үчүн бул көрүнүштү психология-педагогикалык, лингвистикалык жана методологиялык абалда компетенттүү талдоо жүргүзүү керек. Мунун натыйжасында тилдик компетенттүүлүктүн төрт компонентке бөлүп кароого болот: психологиялык, усулдук, лингвокоммуникациялык жана профессионалдык-прикладдык. Бул курамдын ар бир компоненти тилдик компетенциянын кандайдыр бир жыйнагы менен толтурулган, жалпы көптөгөн бирдикти түздү. Авиация профиль адистиги үчүн тилдик компетенцияларынын маңызын ачуу милдетин коюу менен, биз профессионалдык тилдик компетенттүүлүктү калыптандырууга бир гана тилдик атайын аракеттер таасир бербестен, анда тил болгону материал катары кызмат кылып, компетенттүүлүктү калыптандырууда маңыздуу ролду лингвистикалык эмес учурлар да ойнойт деген жыйынтыкка келдик (психологиялык, усулдук, профессионалдык-прикладдык, ж.б.). Профессионалдык тилдик компетенттүүлүктү калыптандыруу көйгөйүн изилдөө учурунда, бул процессти студенттин индивидуалдуулугу жана анын негизги тармактарынын – интеллектуалдык, мотивациялык, эрк, эмоционалдык, өзүн жөнгө салуу, предметтик- практикалык жана экзистенциалдык өнүгүшү проблемасынан бөлүп кароого болбойт деген жыйынтык чыгарууга болот.

Ошентип, авиация адистигиндеги студенттин тилдик компетенттүүлүгүнүн алдында анын профессионалдык ишмердүүлүк спецификасын, тилдик компетенциялардын спецификасын жана авиация тармагындагы ата мекендик жана чет элдик тажрыйбанын айырмасын чагылдырган тапшырмаларды чече билүү жөндөмдүүлүгү түшүндүрүлөт.

Авиация адистигиндеги студенттин тилдик профессионалдык компетенциясын калыптандыруу процесси өзүнө диагностикалык, аналитикалык, максаттуу, мазмундуу жана процессуалдык компоненттерди камтыган үлгүнүн жана профессионалдык тилдик компонентке ээ болуу этабынын негизинде ишке ашырылышы керек. Авиациялык профиль

адистиги боюнча профессионалдык тилдик компетенцияны тилди окутуу, үйрөтүү максаты катары алдыга жылдыруу, эл аралык кызматташуу шартында студенттин болочок профессионалдык ишмердүүлүгүнүн спецификасын эске алуу менен тил үйрөтүү боюнча окуу материалынын мазмунун тандоо жана түзүү, профессионалдык тилдик компетенцияга ээ болуу үчүн зарыл болгон жөндөмдүүлүктү өнүктүрүүнүн мыйзам ченемдүүлүгүн ишке ашыруучу окутуунун формаларын жана ыкмаларын колдонуу, профессионалдык тилдик компетенттүүлүк мониторингин ишке ашыруу үчүн диагностикалык жабдууларды иштеп чыгуу, алдыңкы илимий ыкмалардын: компетенттүүлүк, бир бүтүндүк, андрогогикалык, аксиологиялык, инсандык-ишмердүүлүк ж.б. негиз салуучу принциптерин эсепке алуу.

Студенттердин тилдик компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын иштелип чыккан критерийлери жана деңгээли студенттердин бир баскычтан экинчи баскычка өтүүсүнүн камсыздалышын жана калыптануу процессинин жүрүшүн байкоо мүмкүндүгүн берет.

Теориялык негиздемелер жана тажрыйбалык маалыматтар, студенттердин тилдик компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесси ЖОЖдо окуп жатканда ийгиликтүү болот деп корутунду чыгарууга мүмкүндүк берет, эгер:

1) мамлекеттик тилди окуу процессин жүрүштүн компетенттүүлүгүнүн негизинде алып барса;

2) профессионалдык тилдик компетенциянын курамын авиациялык профилдин адистиктери боюнча аныктаса;

3) профессионалдык тилдик компетенттүүлүк студенттерди (болочок авиация адистерин) мамлекеттик тилге окутууда башкы максаттардын бирине айланса;

4) студенттердин тилдик компетенттүүлүгүн калыптандырууда окутуу процессинде индивидуалдуулук чөйрөсүн өнүктүрүү менен биримдикте ишке ашырылат, жана бул багыт ЖОЖдогу адисти даярдоодо маанилүү максат болуп саналат.

5) кыргыз тилин бөтөн тил катары окутуу процессинде тилдик компетенцияларды чагылдырган тапшырмаларда жана кырдаалдарда болочок профессионалдык ишмердүүлүктүн спецификасын эске алган жабдуулар колдонулушу керек.

6) окуу планынын жана программасынын алкагында табигый окуу процессинде ишке ашырылган жана компетенттүү жүрүштүн принциптеринин талаптарын эске алуу менен түзүлгөн дидактикалык материалдар иштелип чыгылышы жөндүү.

7) профессионалдык тилдик компетенттүүлүктү баалоонун критерийлери иштелип чыгышы.

Жогоруда айтылган критерийлер боюнча, диагностикалык каражаттарды, адистин профессионалдык тилдик компетенттүүлүгүн баалоо процедурасын жакшыртууга, профессионалдык тилдик компетенттүүлүктү калыптандырууга багытталган окуу – методикалык комплекс жана жаңы окуу куралы иштелип чыкты.

Колдонулган адабияттар:

1. Еремин Ю. В. Профессионально-коммуникативная подготовка учителя иностранного языка в педагогическом вузе /Ю. В. Еремин. СПб., 1996.-45с.
2. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования /И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5. 34-44- б,

3. Рысбаев С, Кыргыз Республикасындагы тил саясаты жана мамлекеттик тилди үйрөтүүнүн жаңы модели тууралуу, Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары, Бишкек.; 2012, 30-34б,
4. Сыдыкбаева М.М. Кыргыз тилин ЖОЖдордо экинчи тил катары окутуунун лингводидактикалык негиздери /Монография. Б; 2016, -238 б.
5. Шанский Н.М, Резниченко И.Л, Кудрявцева Т.С. и.др “ Что значить знать языки владеть им “- Л.; 1969. 40 – б,